

РОЗДІЛ IV. ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Анна Павельєва

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2306-1928>

Аліна Шиян

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6576-0164>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.16

УДК 811.111'254

ПЕРЕКЛАД НАЗВ ПРЕДМЕТІВ ОДЯГУ У ПОВІСТІ М. В. ГОГОЛЯ «ВЕЧІР НАПЕРЕДОДНІ ІВАНА КУПАЛА» АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглядаються три варіанти перекладу назв предметів українського одягу з повісті М. В. Гоголя «Вечір напередодні Івана Купала» англійською мовою, виконані перекладачами Клодом Філдом, Річардом Півером / Ларисою Волохонською та Овідієм Горчаковим. Автори статті доводять, що перекладачі використовували такі способи перекладу, як лексико-граматичні заміни, описовий переклад, метод перекладацьких еквівалентів, методи генералізації, конкретизації та експлікації.

Ключові слова: експлікація, генералізація, конкретизація, калькування, перекладацький еквівалент, описовий переклад, родовидова заміна.

Опис українських реалій є невід'ємною частиною художнього образу України – центрального образу збірок Миколи Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород». Зображення ярмарку у повісті «Сорочинський ярмарок» та українського весілля у «Вечорі напередодні Івана Купала», вечорниць у «Майський ночі, або утоплений», опис Дніпра та битв у «Тарасі Бульбі», страв, які готуються у «Старосвітських поміщиках» та «Повісті про те, як Іван Іванович посварився з Іваном Никифоровичем», є ключовими елементами образу України перших гоголівських циклів і, водночас, найбільш проблематичними епізодами в плані перекладу неблизькоспорідненими мовами. Навіть російськомовному читачеві були відомі не всі малоросійські слова, тож у передмові пасічника Рудого Панька до першої збірки письменника в алфавітному порядку подаються з поясненням назви страв, предметів одягу, побуту, зброї, музичних інструментів та міфологічних істот, які можуть бути незрозумілі читачеві. Отже, переклад цих реалій англійською мовою вимагає від перекладача значного досвіду та неабиякої майстерності.

В плані перекладу творів українського письменника мовою Шекспіра найчастіше розглядаються «Мертві душі» та «Петербурзькі повісті», водночас способи перекладу перших гоголівських збірок «Вечори на хуторі біля Диканьки» та «Миргород» майже не досліджувалися. Зокрема, науковці аналізували окремі аспекти перекладу фразеологічних одиниць в «українських» повістях М. В. Гоголя англійською мовою (Грінченко, Павельєва, Шолохова) та переклад реалій у повісті «Сорочинський ярмарок» (Скрипник), проте нам не вдалося знайти досліджень, присвячених аналізу перекладу повісті М. В. Гоголя «Вечір напередодні Івана Купала».

Об’єктом дослідження є назви предметів одягу в повісті М. В. Гоголя «Вечір напередодні Івана Купала», та їхній переклад англійською мовою.

Предметом дослідження є особливості перекладу та механізми функціонування цих лексичних одиниць в автохтонному (оригінальному) і перекладених текстах.

Мета дослідження – проаналізувати особливості перекладу англійською мовою назв предметів одягу в художньому тексті гоголівської повісті «Вечір напередодні Івана Купала».

Поставлена мета вимагає розв’язку таких **дослідницьких завдань**: укласти корпус одиниць, що досліджуються; провести аналіз шляхів та способів, використаних перекладачами Клодом Філдом, Річардом Півером / Ларисою Волохонською та Овідієм Горчаковим під час перекладу повісті М. В. Гоголя та визначити, наскільки точно обрані варіанти перекладу відповідають оригінальному гоголівському тексту.

Фактичним матеріалом дослідження є назви предметів одягу, зібраних лінгвістичним методом суцільної вибірки з повісті М. В. Гоголя «Вечір напередодні Івана Купала» та трьох варіантів її перекладу.

Під час наукового дослідження було застосовано наступні **методи**: трансформаційний метод для дослідження усіх можливих трансформацій під час перекладу російських фразеологізмів англійською мовою; порівняльний аналіз – для зіставлення структур обох мов та встановлення їхніх спільних і відмінних рис; контекстуальний метод застосовувався, щоб продемонструвати можливості вибору прийомів перекладу за умови наявності контексту та без нього; метод узагальнення – для визначення загального поняття перекладацьких трансформацій.

Наукова новизна запропонованого дослідження полягає в тому, що особливості передачі назв предметів одягу в повісті М. В. Гоголя «Вечір напередодні Івана Купала» англійською мовою в перекладі Клода Філда, Річарда Півера / Лариси Волохонської та Овідія Горчакова раніше не розглядалися.

Теоретична цінність отриманих результатів полягає у внеску в теорію українського перекладознавства, який робиться самостійним дослідженням особливостей перекладу назв предметів одягу у повісті М. В. Гоголя «Вечір напередодні Івана Купала» англійською мовою.

Практичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані у навчальному процесі у процесі підготовці перекладачів та філологів, а також у подальших наукових дослідженнях гоголезнавців та перекладознавців.

В повісті «Вечір напередодні Івана Купала», основним мотивом якої є боротьба звичайної людини зі злом, зображення українського одягу є важливим художнім прийомом, який використовується автором, по-перше, для «зістарення» художнього часу в повісті – адже всі події зображуються як такі, що відбулися у сиву давнину, а, по-друге, для підкреслення українського колориту в художньому творі і в збірці «Вечори» загалом. Водночас переклад предметів одягу англійською мовою є надзвичайно складним завданням, яке вимагає від перекладача неабиякої майстерності.

Особливої уваги вартий переклад предметів верхнього одягу, що був у вжитку за часів Гетьманщини, описаних письменником у цій повісті. Порівн.: «...если не принимал часто издали собственную положенную в головах свитку за свернувшегося дьявола» (Гоголь 35) / «...and I have often taken my own smock, at a distance, as it lay at the head of the bed, for the Evil One rolled up into a ball!» (Філд 76) / «...if I didn't often mistake my own blouse, from a distance, for a curled-up devil at the head of the bed» (Півер 12) / «...if I did not often take my jacket rolled up by way of pillow for the devil huddling there» (Горчаков 51). Свитка відома українськомовному читачеві як назва застарілого чоловічого і жіночого довгого (нижче коліна) верхнього одягу з запахом на лівий бік, зшитой з домотканої тканини, такий собі різновид каптана, що підтверджується авторською приміткою: у передмові пасічника Рудого Панька зазначається, що свитка – це «род полукафтання». Тож, як бачимо, усі три варіанти перекладу *smock, blouse, jacket* (генералізація) не передають точного значення слова «каптан». Півер і Волохонська дотримуються перекладу «*blouse*», а Горчаков – терміна «*jacket*» в усьому художньому творі, водночас К. Філд в іншому епізоді повісті «сіру свитку» подає як «*grey gaberdine*» (Філд 78). Терміном «*gaberdine*» позначають габардин, довгополий каптан з грубого сукна або габардинове пальто, що більш влучно передає значення слова «свитка», адже «*smock*» більше підходить для описів чоловічих блуз та сорочок, аніж верхнього одягу.

У сучасних словниках англійської мови пропонуються такі варіанти слова «свитка», як «*caftan*», «*peasant's overcoat*», «*peasant's russet overcoat resembling a caftan*», які, на наш погляд, могли б бути використані у нових перекладах гоголівської повісті про перемогу зла над добром, а нечисті – над людиною.

Особливий інтерес у плані перекладу англійською мовою представляє опис Петруся Безродного очима дівчат – як би парубок виглядав, якби його гарно вдягнути. Оскільки старий Корж спершу хотів віддати Підорку за багатого ляха, опис одягу Петруся, у якому він би не поступався заможному конкурентові, має особливе значення у контексті твору. Порівн.: «...если бы одеть его в новый жупан, затянутъ красным поясом, надеть на голову шапку из чѣрных смушек с щегольским синим верхом...» (Гоголь 37) / «...if he only had a new coat, a red sash, a black lambskin cap with a smart blue crown on his head...» (Філд 77–78) / «...if he was dressed in a new coat tied with a red belt, had a black astrakhan hat with a smart blue top put on his head...» (Півер 13) / «...if he put on a new tunic, a black astrakhan cap with a smart blue top to it, girded himself with a red belt...» (Горчаков 54).

«Жупан» – старовинний святковий верхній чоловічий одяг до п'ят, оздоблений хутром і позументом, пошитий із дорогих тканин штофу, парчі або тонкого фабричного сукна, частіше синього або зеленого кольору, що був поширений серед заможного козацтва, міщан та польської шляхти. Як бачимо, у двох перекладах «жупан» замінено на «*coat*» (генералізація), а О. Горчаков передав його англійською як «*tunic*» (експлікація), і цей варіант найближчий за значенням до лексичної одиниці оригіналу. На сьогодні цей предмет одягу прийнято перекладати як «*jerkin*» (warm overcoat worn by Poles and Ukrainians); «*zhupan*»

(warm overcoat worn by Poles and Ukrainians); «*short warm overcoat*» (worn in the past by Poles and Ukrainians).

Червоний пояс перекладено як «*belt*» (2 р.) та «*sash*» – останній варіант більш точний, бо він має значення пояса-кушака, опояски, широкої стрічки, що оберталася навколо талії.

Чорна смушкова шапка – це чоловіча шапка, зроблена зі шкіри ягняти смушково-молочних овець, знята з тварини не пізніше, ніж через 2–4 дні після народження, яку носили заможні козаки та польська шляхта. Як бачимо, в перекладі англійською мовою смушкова шапка перетворилася на «*astrakhan hat*» (шапка з ягняти чи каракулева папаха) / «*astrakhan cap*» (шапка-пиріжок з каракулевого хутра – цей еквівалент, на наш погляд, більше підходить до чоловічих головних уборів кубанських козаків, аніж запорізьких) та «*black lambskin cap*». Перекладачі вдалися до прийому експлікації, але усі три варіанти цілком адекватно передають значення лексичної одиниці оригіналу.

Варті уваги й описи українського жіночого вбрання. Змальовуючи красу Підорки, автор зазначає, що її волосся спадало «...курчавими кудрями на шитий золотом кунтуш» (Гоголь 37). К. Філд вдається до перекладацького прийому модуляції (сміслового розвитку) – в його варіанті перекладу волосся спадає не на кунтуш, а на плечі дівчини: «*her hair...falling in curls upon her shoulders*» (Філд 78). Р. Півер та Л. Волохонська перекладають цю фразу за допомогою прийому експлікації: «*her hair...fell in curly locks on her gold-embroidered jacket*» (Півер 13). У подібний спосіб перекладає і Горчаков: «*her hair...fell in rich curls on her gold-embroidered jacket*» (Горчаков 54). У сучасній англійській мові є транскрибована лексична одиниця «*kuntush*» (kind of coat worn by Polish noblemen), яку зараз можна було б використати, перекладаючи Гоголя.

Найбільша кількість цікавих для дослідників-етнографів елементів українського народного вбрання зустрічаються у цій повісті в описі весілля Петруся та Підорки. Порівн.:

Микола Гоголь (оригінал) (Гоголь 41)	Клод Філд (Філд 81)	Річард Півер та Лариса Волохонська (Півер 17)	Овідій Горчаков (Горчаков 62)
«в нарядном головном уборе из желтых, синих и розовых стричек, на верх которых навязывался золотой галун»	“in festive head-dresses of yellow, blue, and pink ribbons, above which they bound gold braid”	“in festive headdresses of yellow, blue, and pink stripes trimmed with gold braid”	“in a smart head-dress of yellow, blue, and pink ribbons, with gold braid tied over it”
«в тонких рубашках, вышитых по всему шву красным шелком и унизанных мелкими серебряными цветочками»	“in thin chemisettes embroidered on all the seams with red silk”	“in fine shirts stitched with red silk and embroidered with little silver flowers”	“in fine smocks embroidered with red silk on every seam and adorned with little silver flowers”
«в сафьянных сапогах на высоких железных подковах»	“in morocco shoes, with high iron heels”	“in Morocco boots with high, iron-shod heels”	“in morocco boots with high heels shod with iron”

Микола Гоголь (оригінал) (Гоголь 41)	Клод Філд (Філд 81)	Річард Півер та Лариса Волохонська (Півер 17)	Овідій Горчаков (Горчаков 62)
«молодиці, с корабликом на голове, которого верх сделан был весь из сутозолотой парчи, с небольшим вырезом на затылке, откуда выглядывал золотой очипок, с двумя выдавшимися, один наперед, другой назад, рожками самого мелкого черного смушка»	“the youths – with their ship-shaped caps upon their heads, the crowns of gold brocade, and two horns projecting, one in front and another behind, of the very finest black lambskin”	“young women in tall headdresses, the upper part made all of gold brocade, with a small cutout behind and a golden kerchief peeking from it, with two little peaks of the finest black astrakhan, one pointing backward and the other forward”	“the young wives, in a boat-shaped head-dress, the whole top of which was made of gold brocade with a little slit at the back showing a peep of the gold cap below, with two little horns of the very finest black astrakhan”
«в синих, из лучшего полутабенку, с красными клапанами кунтушах»	“in tunics of the finest blue silk with red borders”	“in blue jackets of the best silk with red flaps”	“in blue coats of the very best silk with red lappet”
«парубки, в высоких козацких шапках, в тонких суконных свитках, затянутых широкими серебряными поясами»	“the lads – in tall Cossack caps, and light cloth gaberlines, girt with silver embroidered belts”	“young lads in tall Cossack hats and fine flannel blouses with silver-embroidered belts”	“the lads, in tall Cossack caps, in fine-cloth jackets girt with silver embroidered belts”

Цікаво, що в цьому уривку О. Горчаков перекладає кунтуш як «coat», хоча раніше, в описі зовнішності Підорки, вжив лексему «*jacket*». Як бачимо, в усіх трьох випадках перекладачі звертаються до лексико-граматичних замін та використовують калькування (*головний убір* – *head dress*), функціональні аналоги (*рубашка* – *smock, chemisette*), описовий переклад (*кораблик* – *ship-shaped cap / boat-shaped head-dress*). Півер та Волохонська за допомогою описового перекладу передають українські реалії максимально близько до тексту оригіналу, майже не вдаючись до граматичних замін, зберігаючи, у такий спосіб, авторський колорит повісті.

У процесі перекладу назв предметів одягу перекладачі К. Філд, Р. Півер / Л. Волохонська та О. Горчаков використовували прийоми калькування, генералізації та експлікації, родовидової заміни та використання функціональних аналогів, а Філд та Горчаков – граматичні заміни, яких намагалися уникати Півер та Волохонська. В усіх випадках, за рахунок правильного підбору еквівалентів, денотативний зміст назв предметів одягу переданий правильно, але, подеколи, український колорит зникає за рахунок втрати конотації (більше у Філда та Горчакова). В перспективі було б доречно проаналізувати переклад інших українських реалій в циклі М. В. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки».

Література

1. Nikolai Gogol. *Evenings Near the Village of Dikanka*. Edited by Ovid Gorchakov. Foreign Languages Publishing House. Moscow, 2008. 277 p.
2. Nikolai Gogol. *Short fiction. St. John's Eve*. Translated by Claud Field, Isabel F. Hapgood, Vizetelly and company, and George Tolstoy. Project Gutenberg's Taras Bulba and Other Tales, 2008. 169 p.
3. Pavelieva A. K. The peculiarities of translation of phraseological units in the works by M. V. Gogol into English (as exemplified in the «Ukrainian» stories). *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2019. № 5.1 (69.1). С. 164–167.
4. Pevear R., Volokhonsky L. *Gogol', Nikolai Vasil'evich, 1809–1852. Translations into English*. Random House; Reprint edition, 1999. 464 p.
5. Гоголь Н. В. Вечера на хуторе близ Диканьки. Миргород. Харків: Прапор, 1987. 347 с.
6. Грінченко Н. О., Павельєва А. К., Астахова С. А. Методи перекладу фразеологічних одиниць в «українських» повістях М. В. Гоголя англійською мовою (на матеріалі перекладу Р. Півера та Л. Волохонської). Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні філологічні дослідження: поєднання інноваційних і традиційних підходів», Грузія, Тбілісі, 27–28 квітня 2018 р. : тези доп. Sulkhan-Saba Orbeliani Teaching University. 2018. С. 103–106.
7. Павельєва А. К. Особливості перекладу англійською мовою «демонологічних» фразеологічних одиниць в «українських» повістях М. В. Гоголя (на матеріалі перекладу Річарда Півера та Лариси Волохонської). *Актуальні питання філологічних наук: наукові дискусії: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 21–22 вересня 2018 року*. Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2018. С. 101–105.
8. Павельєва А. К. Особливості функціонування ФО з лексемою «devil» в «українських» повістях М. В. Гоголя (в перекладі Р. Півера та Л. Волохонської): частота вживання та основні значення. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: «Філологічні науки». Мовознавство*. Дрогобич, 2018. Вип. 10. С. 86–90.
9. Павельєва А. К. Переклад фразеологізмів, що позначають «нечисту силу» в перших циклах М. В. Гоголя, англійською мовою (на матеріалі перекладу Р. Півера та Л. Волохонської). *Мова та література у полікультурному просторі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 8–9 лютого 2019 р.* Львів: ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2019. С. 45–48.
10. Скрипник А. В. Поэтика «Сорочинской ярмарки» Н. В. Гоголя: национальный колорит и проблемы перевода реалий как маркеров эпохи. *Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin)*. 2018. № 4(193). С. 154–157.
11. Шолохова А. С. Переводы произведений Н. В. Гоголя на английский и немецкий языки как проблема интерпретации: на примере «Вечеров на хуторе близ Диканьки»: дисс. ... канд. филол. наук: 10.01.01 / Рос. гос. гуманитар. ун-т (РГГУ). Москва, 2011. 162 с.

References

1. Nikolai Gogol. *Evenings Near the Village of Dikanka*. Edited by Ovid Gorchakov. Foreign Languages Publishing House. Moscow, 2008. 277. Print.
2. Nikolai Gogol. *Short fiction. St. John's Eve*. Translated by Claud Field, Isabel F. Hapgood, Vizetelly and company, and George Tolstoy. Project Gutenberg's Taras Bulba and Other Tales, 2008. 169. Print.
3. Pavelieva, A. K. The peculiarities of translation of phraseological units in the works by M. V. Gogol into English (as exemplified in the “Ukrainian” stories). *Naukovyi zhurnal “Molodyi vchenyi”* 5.1 (69.1) (2019): 64–167. Print.
4. Pevear R., Volokhonsky L. *Gogol', Nikolai Vasil'evich, 1809–1852. Translations into English*. New York: Random House, 1999. Print.
5. Gogol N. V. *Vechera na hutore bliz Dikanki. Mirgorod. (Evenings on a Farm Near Dikanka. Mirgorod)* Kharkiv. : Prapor, 1987. 347. Print.

6. Hrinchenko N. O., Pavelieva A. K. & Astakhova S. A. Methods of translation phraseological units in “the Ukrainian” tales by N. V. Gogol into English (as exemplified in the translation by R. Pevear and L. Volokhonsky). *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Suchasni filolohichni doslidzhennia: poiednannia innovatsiinykh i tradytsiinykh pidkhodiv»*. Hruziia, Tbilisi: Sul Khan-Saba Orbeliani Teaching University (2018): 103–106. Print.
7. Pavelieva, A. K. The peculiarities of translation into English of “demonological” phraseological units in “the Ukrainian tales” by M. V. Gogol (as exemplified in the translation by R. Pevear and L. Volokhonsky). *Aktualni pytannia filolohichnykh nauk: naukovy dyskusii: Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia*. Odessa: Pivdenoukrajinska orhanizatsiia “Tsentr filolohichnykh doslidzen” (2018): 101–105. Print.
8. Pavelieva, A. K. Peculiarities of functioning of phraseological units with the lexical item “devil” in “the Ukrainian tales” by M. V. Gogol (in the translation of R. Pevear and L. Volokhonsky): usage frequency and basic meanings. *Naukovyi visnyk DDPU imeni I. Franka. Seriia: “Filolohichni nauky”*. *Movoznavstvo*. 10 (2018): 86–90. Print.
9. Pavelieva, A. K. Translation of phraseological units that denominate “devildom” in the first cycles by M. V. Gogol, into the English language (as exemplified in the translation by R. Pevear and L. Volokhonsky). *Mova ta literatura u polikulturnomu prostori: Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Lviv: HO “Naukova filolohichna orhanizatsiia “LOHOS” (2019): 45–48. Print.
10. Skripnik A. V. Poetika “Sorochinskoy yarmarki” N. V. Gogolya: natsionalnyi kolorit i problemy perevoda realiy kak markerov epohi. (Poetics of “Sorochinskaya Yarmarka” by N. V. Gogol: national flavor and problems of translating realities as markers of the era). *Vestnik TGPU (TSPU Bulletin)*. 4 (193) (2018): 154–157. Print.
11. Sholokhova, A. S. *Translations of literary works by N. V. Gogol into the English and German languages as the problem of explanation: by means of an example of “Evenings on a Farm Near Dikanka”*. Doctor’s thesis. Moscow: RSHU, 2011. Print.

TRANSLATION OF CLOTHING ITEMS IN NIKOLAI GOGOL’S SHORT-STORY “ST. JOHN’S EVE” INTO ENGLISH

Anna Pavelieva

Germanic Philology and Translation Department, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.

Alina Shiyani

Germanic Philology and Translation Department, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine.

Abstract

Background: The description of Ukrainian realias is an integral part of the literary image of Ukraine – the central image of Nikolai Gogol’s collections of short-stories “Evenings on a Farm Near Dikanka” and “Mirhorod”. Even the Russian-speaking reader did not know all the Little Russian words, so in the foreword of the beekeeper Rudy Panko to the first collection of the short-stories, the names of meals, clothing, household items, weapons, musical instruments and mythological creatures, that may be incomprehensible to the reader, were given in alphabetical order with explanation. Therefore, translating these realias into English requires considerable experience and skill from the translator.

Purpose: The purpose of the study is to analyze the peculiarities of translation of clothing items in the literary text of Gogol’s short-story “St. John’s Eve” into English.

Results: The translators of all three variants of the short-story used lexico-grammatical substitutes, loan translation, translational analogues, descriptive translation. Pevear R. and Volokhonsky L. with the help of descriptive translation convey Ukrainian realias as close to the text of the original as possible, almost without resorting to grammatical substitutions, thus preserving the author’s atmosphere of the story.

Discussion: When translating clothing items, the translators Pevear R., Volokhonsky L. used the methods of generalization, explication, generic substitution, functional analogues, while Field C. and Gorchakov O. used grammatical replacement, which Pevear R. and Volokhonsky L. tried to avoid.

Keywords: grammatical replacement, loan translation, translational analogue, generalization, explication, generic substitution, functional analogue.

Vitae. Anna Pavelieva is a Candidate of Philology, Associate Professor, Associate Professor of Germanic Philology and Translation Department at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. Her areas of research interests include literary history, literary theory, linguistics, Germanic philology, translation and interpretation studies.

Correspondence: kunsite.zi@gmail.com

Vitae. Alina Shiyan is a Master’s student of Germanic Philology and Translation Department at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. Her areas of research interests include Germanic philology, translation and interpretation studies.

Correspondence: alinkashn@gmail.com

Надійшла до редакції 06 жовтня 2020 року.
Рекомендована до друку 22 жовтня 2020 року.